

ILMIY MATN YOZISHDA PSIXOLOGIK OMILLAR: DIQQAT, MOTIVATSIYA VA IJODIY FIKRLASHNING ROLI

*Qo'qon universiteti Andijon filiali
Psixologiya yo'nalishi 1-bosqich talabasi
Abdusalomova Mubina Farxodbek qizi
Ilmiy raxbar: G.X.Ubaydullayeva
Qo'qon universiteti Andijon filiali
Kompyuter injinerligi va raqamli
texnologiyalar kafedrası o'qituvchisi*

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada ilmiy matn yozish jarayonida inson ongida kechadigan psixologik jarayonlar tahlil qilinadi. Xususan, diqqat, motivatsiya va ijodiy fikrlashning ilmiy yozuv sifatiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot davomida ilmiy yozish faoliyatida psixologik holatning ahamiyati asoslab berilib, ilmiy matnning mantiqiy izchilligi, mazmuniy chuqurligi va ijodiy yondashuv bilan bog'liqligi ko'rsatib beriladi. Maqolada ilmiy yozuv jarayonini samarali tashkil etish bo'yicha xulosa va amaliy tavsiyalar keltirilgan.

Аннотация: В данной статье анализируются психологические процессы, происходящие в сознании человека в процессе написания научного текста. Особое внимание уделяется роли внимания, мотивации и творческого мышления в обеспечении качества научного письма. Обосновывается взаимосвязь психологического состояния автора с логической последовательностью, содержательной глубиной и научной ценностью текста. В работе представлены выводы и практические рекомендации по повышению эффективности научной письменной деятельности.

Abstract: This article analyzes the psychological processes that occur in the human mind during the process of writing a scientific text. Particular attention is paid to the role of attention, motivation, and creative thinking in ensuring the quality of academic writing. The relationship between the author's psychological state and the logical coherence, content depth, and scientific value of the text is substantiated. The paper also provides conclusions and practical recommendations aimed at improving the effectiveness of scientific writing activities.

KALIT SO'ZLAR: ilmiy matn, psixologik omillar, diqqat, motivatsiya, ijodiy fikrlash, ilmiy yozuv

Ключевые слова: научный текст, психологические факторы, внимание, мотивация, творческое мышление, научное письмо

Keywords: scientific text, psychological factors, attention, motivation, creative thinking, academic writing

KIRISH. Zamonaviy ilm-fan taraqqiyoti sharoitida ilmiy matn yozish nafaqat bilim va mantiqiy tafakkur mahsuli, balki murakkab psixologik jarayonlar majmui sifatida ham namoyon bo'lmoqda. Ilmiy tadqiqot natijalarini yozma shaklda ifodalash jarayonida muallifning diqqatni jamlay olish qobiliyati, ichki motivatsiyasi hamda ijodiy fikrlash darajasi muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bois ilmiy matn yozish jarayonini faqat texnik yoki metodik faoliyat sifatida emas, balki inson ongida kechadigan psixologik holatlar bilan chambarchas bog'liq jarayon sifatida o'rganish dolzarb masalaga aylanmoqda. Ilmiy yozuv sifati ko'plab omillarga bog'liq bo'lsa-da, psixologik omillar ushbu jarayonning asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotchining diqqatni barqaror ushlab turishi, maqsadga yo'naltirilgan motivatsiyasi va yangicha fikrlash qobiliyati ilmiy matnning mantiqiy izchilligi, mazmuniy chuqurligi hamda ilmiy qiymatini belgilab beradi. Aksincha, diqqatning tez chalg'ishi, ichki rag'batning yetishmasligi yoki ijodiy fikrlashning sustligi ilmiy matnda takrorlar, mantiqiy uzilishlar va yuzaki tahlillarning yuzaga kelishiga sabab bo'lishi mumkin. Psixologiya fanida diqqat, motivatsiya va ijodiy fikrlash insonning intellektual faoliyatini boshqaruvchi asosiy kognitiv jarayonlar sifatida talqin etiladi. Ilmiy matn yozish jarayonida diqqat tadqiqot mavzusiga yo'naltirilgan holda axborotni tanlash, qayta ishlash va tizimlashtirish imkonini beradi. Motivatsiya esa yozish jarayonining davomiyligi, barqarorligi va samaradorligini ta'minlab, muallifni ilmiy izlanishga undovchi ichki kuch vazifasini bajaradi. Ijodiy fikrlash esa mavjud ilmiy ma'lumotlarni tahlil qilish, yangi g'oyalarni ilgari surish va muammoga original yondashuvlarni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda ilmiy maqolalar, dissertatsiyalar va tadqiqot ishlari sonining ortib borishi ilmiy yozuv madaniyatiga bo'lgan talabni yanada kuchaytirmoqda. Biroq amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, ko'plab tadqiqotchilar ilmiy yozuv jarayonida psixologik to'siqlarga duch kelmoqda. Xususan, yozuvdan qo'rquv, motivatsiyaning pasayishi, ijodiy blok holatlari ilmiy ish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun ilmiy matn yozishda psixologik omillarni chuqur tahlil qilish va ularga ilmiy asoslangan yondashuvlarni ishlab chiqish zarur. Mazkur maqola ilmiy matn yozish jarayonida inson ongida kechadigan psixologik jarayonlarni tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda diqqat, motivatsiya va ijodiy fikrlashning ilmiy yozuv sifatiga ta'siri yoritiladi. Shuningdek, ilmiy yozish faoliyatida psixologik holat va intellektual samaradorlik o'rtasidagi bog'liqlik ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Ushbu mavzuning o'rganilishi nafaqat psixologiya va pedagogika sohalari uchun, balki ilmiy tadqiqot bilan shug'ullanuvchi barcha mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega. Natijada, ilmiy matn yozish jarayoniga psixologik yondashuvni qo'llash tadqiqotchilarning yozma nutq madaniyatini rivojlantirish, ilmiy ishlar sifatini oshirish hamda ijodiy salohiyatini to'liq namoyon etishiga xizmat qiladi. Shu jihatdan mazkur maqolaning dolzarbligi va ilmiy ahamiyati yanada ortadi.

ASOSIY QISM. Ilmiy matn yozishda diqqatning psixologik ahamiyati. Ilmiy matn yozish jarayonida diqqat markaziy psixologik omillardan biri hisoblanadi. Diqqat insonning ong faoliyatini muayyan obyekt yoki faoliyatga yo'naltirish va uni barqaror saqlash imkonini beruvchi kognitiv jarayondir. Ilmiy yozuvda diqqat tadqiqot mavzusini chuqur anglash, ilmiy manbalarni tahlil qilish, asosiy g'oyani ajratib ko'rsatish hamda matnning mantiqiy izchilligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Diqqat yetarli darajada rivojlanmagan yoki barqaror bo'lmagan holatlarda ilmiy matn yuzaki, tartibsiz va mantiqiy bog'lanishlardan xoli bo'lib qolishi mumkin. Ilmiy matn yozishda diqqatning bir necha turlari faol ishtirok etadi. Ixtiyoriy diqqat yozish jarayonida ongli ravishda boshqarilib, tadqiqot maqsadiga yo'naltiriladi. Bu turdagi diqqat muallifdan iroda va ichki nazoratni talab etadi. Ixtiyorsiz diqqat esa yangi, qiziqarli yoki muhim axborot ta'sirida yuzaga kelib, ilmiy fikrning rivojlanishiga turtki bo'lishi mumkin. Ilmiy yozuv jarayonida ushbu diqqat turlarining uyg'unligi tadqiqot samaradorligini oshiradi. Shuningdek, diqqatning barqarorligi ilmiy matn sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Uzoq vaqt davomida diqqatni saqlab qolish qobiliyati muallifga murakkab ilmiy tushunchalarni tizimli ravishda yoritish imkonini beradi. Aksincha, diqqatning tez chalg'ishi fikrning uzilishi, takrorlar va mantiqiy kamchiliklarning paydo bo'lishiga olib keladi. Shu sababli ilmiy matn yozishda diqqatni rivojlantirish va uni ongli boshqarish muhim psixologik vazifa sifatida qaraladi.

Ilmiy yozuv jarayonida motivatsiyaning o'rni va ahamiyati. Motivatsiya ilmiy matn yozish jarayonining ichki harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, tadqiqotchining faoliyatga bo'lgan munosabatini belgilaydi. Ilmiy ish yozishda motivatsiya muallifning maqsadga intilishi, qiyinchiliklarni yengib o'tishi va ishni yakuniga yetkazishida muhim ahamiyatga ega. Yetarli motivatsiyaga ega bo'lgan shaxs ilmiy izlanish jarayonida yuzaga keladigan murakkabliklarni ijobiy qabul qiladi va ularni rivojlanish omili sifatida baholaydi. Psixologiyada motivatsiya ichki va tashqi turlarga ajratiladi. Ichki motivatsiya shaxsning ilmiy izlanishga bo'lgan qiziqishi, bilimga chanqoqligi va o'zini rivojlantirish istagi bilan bog'liq bo'lsa, tashqi motivatsiya ilmiy unvon, baho, e'tirof yoki moddiy rag'bat bilan belgilanadi. Ilmiy matn yozishda ichki motivatsiya ustun bo'lsa, matn mazmunan chuqur, tahliliy va original bo'ladi. Tashqi motivatsiya ustuvor bo'lgan holatlarda esa ilmiy ish ko'proq rasmiy talablarni bajarishga yo'naltirilgan bo'lishi mumkin. Motivatsiyaning pasayishi ilmiy yozuv jarayonida keng tarqalgan muammolardan biridir. Bu holat yozishdan qochish, kechiktirish yoki ijodiy blok kabi salbiy holatlarni yuzaga keltiradi. Shu bois ilmiy yozuv jarayonida motivatsiyani qo'llab-quvvatlash, aniq maqsadlar qo'yish va bosqichma-bosqich rejalashtirish muhim hisoblanadi. Motivatsiya yuqori bo'lgan sharoitda ilmiy matn yozish jarayoni samarali, mazmunli va barqaror kechadi.

Ijodiy fikrlashning ilmiy matn sifatiga ta'siri. Ijodiy fikrlash ilmiy matn yozish jarayonida yangi g'oyalar yaratish, mavjud ilmiy qarashlarga tanqidiy yondashish va muammolarga original yechimlar topish imkonini beradi. Ilmiy yozuv faqat mavjud bilimlarni bayon qilish bilan cheklanib qolmasdan, muallifning shaxsiy ilmiy pozitsiyasini namoyon etishi lozim. Aynan ijodiy fikrlash ushbu jarayonda muhim psixologik omil sifatida namoyon bo'ladi. Ijodiy fikrlash ilmiy matnda yangilik elementi, muammoga noodatiy yondashuv va original xulosalar orqali ifodalanadi. Tadqiqotchi ilmiy manbalarni tahlil qilish jarayonida ularni solishtiradi, umumlashtiradi va yangi ilmiy g'oyalarni ilgari suradi. Bu jarayonda tafakkurning moslashuvchanligi va erkinligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ijodiy fikrlash yetarli darajada rivojlanmagan holatlarda ilmiy matn takroriy, andozaviy va qiziqarsiz bo'lib qolishi mumkin. Shuningdek, ijodiy fikrlash ilmiy yozuv jarayonida muallifning shaxsiy uslubini shakllantirishga yordam beradi. Har bir tadqiqotchining ilmiy matni uning fikrlash tarzini aks ettiradi. Ijodiy yondashuv ilmiy ishni o'quvchi uchun tushunarli, mantiqan ravon va mazmunan boy qiladi. Shu sababli ilmiy matn yozishda ijodiy fikrlashni rivojlantirish psixologik jihatdan muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

HULOSA VA TAVSIYALAR. Mazkur maqolada ilmiy matn yozish jarayonida inson ongida kechadigan psixologik jarayonlar tahlil qilindi hamda diqqat, motivatsiya va ijodiy fikrlashning ilmiy yozuv sifatiga ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan yoritildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ilmiy matn yozish faqat bilim va metodik ko'nikmalar bilan chegaralanmaydi, balki muallifning psixologik holati, kognitiv faoliyati va ichki rag'batlantiruvchi omillari bilan chambarchas bog'liq murakkab jarayondir. Ilmiy yozuv jarayonida diqqatning barqarorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Diqqat tadqiqot mavzusiga yo'naltirilgan holda ilmiy axborotni tanlash, uni tizimlashtirish va mantiqiy izchillikda bayon etish imkonini beradi. Agar diqqat yetarli darajada shakllanmagan bo'lsa, ilmiy matnda fikrlar parokandaligi, mantiqiy uzilishlar va takrorlar yuzaga keladi. Shu sababli ilmiy matn yozishda diqqatni ongli boshqarish va uni rivojlantirish zaruriy psixologik shart sifatida qaraladi. Motivatsiya ilmiy yozuv jarayonining davomiyligi va samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ichki motivatsiya ustun bo'lgan holatlarda ilmiy matn mazmunan chuqur, tahliliy va original bo'ladi. Aksincha, motivatsiyaning pasayishi ilmiy faoliyatda kechiktirish, yozishdan qochish va ijodiy blok holatlariga olib keladi. Bu esa ilmiy ish sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun ilmiy yozuv jarayonida muallifning ichki rag'batini qo'llab-quvvatlash va maqsadga yo'naltirilgan motivatsiyani shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ijodiy fikrlash ilmiy matn yozishda yangilik kiritish, mavjud ilmiy qarashlarga tanqidiy yondashish va muammolarga original yechimlar topish imkonini beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ijodiy fikrlash rivojlangan shaxslar ilmiy matnni nafaqat axborot beruvchi, balki ilmiy ahamiyatga ega bo'lgan tahliliy mahsulot sifatida

yaratishga erishadilar. Ijodiy yondashuv ilmiy matnning o'qishli, mantiqan ravon va ilmiy qiymatini oshiradi. Umuman olganda, ilmiy matn yozish jarayoni psixologik omillar bilan uzviy bog'liq bo'lib, diqqat, motivatsiya va ijodiy fikrlash o'zaro uyg'unlashgan holda ilmiy yozuv samaradorligini ta'minlaydi. Ushbu omillarni e'tiborsiz qoldirish ilmiy ish sifatining pasayishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli ilmiy yozuv faoliyatiga psixologik yondashuvni joriy etish bugungi kunda dolzarb ilmiy va amaliy vazifa hisoblanadi. Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, quyidagi tavsiyalarni berish mumkin. Avvalo, ilmiy tadqiqot bilan shug'ullanuvchi shaxslar uchun ilmiy matn yozish jarayonida diqqatni rivojlantirishga qaratilgan psixologik mashqlar va usullarni qo'llash maqsadga muvofiqdir. Xususan, ish jarayonini rejalashtirish, vaqtni to'g'ri taqsimlash va chalg'ituvchi omillarni kamaytirish diqqatning barqarorligini oshiradi. Ikkinchidan, ilmiy yozuv jarayonida motivatsiyani qo'llab-quvvatlash uchun aniq va erishiladigan maqsadlar belgilash, ishni bosqichma-bosqich tashkil etish hamda natijalarni baholab borish tavsiya etiladi. Ilmiy rahbarlar va ta'lim muassasalari tomonidan tadqiqotchilarga psixologik qo'llab-quvvatlash ko'rsatish, rag'batlantirish tizimini yo'lga qo'yish ilmiy faoliyat samaradorligini oshiradi. Uchinchidan, ijodiy fikrlashni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Ilmiy yozuv jarayonida tanqidiy fikrlash, muammoli savollar qo'yish va yangi g'oyalarni izlashga undovchi muhit yaratish ijodiy salohiyatni yuzaga chiqaradi. Shuningdek, ilmiy seminarlarda faol ishtirok etish, turli ilmiy qarashlarni solishtirish va mustaqil xulosalar chiqarish ijodiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi. Xulosa qilib aytganda, ilmiy matn yozishda psixologik omillarni inobatga olish ilmiy ishlar sifatini oshirish, tadqiqotchilarning ijodiy va intellektual salohiyatini to'liq namoyon etish imkonini beradi. Ushbu maqolada bayon etilgan nazariy xulosalar va amaliy tavsiyalar ilmiy yozuv faoliyatini takomillashtirishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. E.G'oziyev — Psixologiya darslikda psixologiyaning asosiy tushunchalari, jumladan diqqat, motivatsiya, fikrlash jarayonlari va psixologik jarayonlarning mexanizmlari yoritilgan. Ushbu manba umumiy psixologik bilimlarni berib, maqolangiz nazariy asosini mustahkamlaydi. Psixologiya – E.G'oziyev (PDF)
2. N.B.Nuraliyeva, Sh.Sh.Ziyoyev, O.T.Shirinov, B.T.Turdiqulova — Umumiy pedagogika va psixologiya
3. Pedagogika va psixologiyaning asosiy tushunchalari, shaxsning bilish, diqqat, motivatsiya va faoliyatga bo'lgan psixologik yondashuvi bayon qilingan darslik. Tadqiqotchi uchun diqqat va motivatsiyaning pedagogik kontekstini tushinishda muhim. Umumiy pedagogika va psixologiya (PDF)
4. Matyokubova Z.R. — Kichik maktab yoshidagi bolalarni tanqidiy va ijodiy fikrlash muammolari tanqidiy va ijodiy fikrlash jarayonlarini psixologik nuqtayi nazardan

o'rganadigan ilmiy maqola. Maqolangizdagi ijodiy fikrlash qismiga psixologik tahlil uchun dalil bo'lib xizmat qiladi.

5. O.Yadgarova, Sh.T.Tag'ayeva — Psixologiyada motivatsiya va motivlar tabiati. Ushbu maqola motivatsiya tushunchasi, motivlar turlari va motivatsiyaning psixologik xususiyatlariga bag'ishlangan ilmiy izlanishdir, tadqiqotlaringizda motivatsiya bo'limiga nazariy asos sifatida keltirilishi mumkin.
6. D.Y.Samatova & Z.I.Yusupova — Yoshlarning ilmiy-ijodiy faolligini oshirishda motivatsiya va qiziqishning roli Tadqiqotda motivatsiya va ijodiy yondashuvning yoshlarning ilmiy-ijodiy faolligiga ta'siri tahlil qilingan. Maqolangiz motivatsiya va ijodiy fikrlash bog'liqligini ko'rsatishda qulay manba bo'ladi.
7. D.Olimova — Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kreativ fikrlashga o'rgatishning psixologik xususiyatlari matn ishlash jarayonida ijodiy fikrlash va kreativ yondashuvni rivojlantirish psixologik jihatlari yoritilgan ilmiy maqola. Bu manba ijodiy fikrlash qobiliyatining shakllanishiga oid ilmiy tahlil beradi.